

RYNKI, MALLE I CMENTARZE

RYNKI, MALLE I CMENTARZE
Przestrzeń publiczna miast śląskich
w ujęciu socjologicznym

KRZYSZTOF BIERWIACZONEK
BARBARA LEWICKA
TOMASZ NAWROCKI

NOMOS

Uniwersytet Śląski w Katowicach

© 2012 Copyright by Krzysztof Bierwiazzonek, Barbara Lewicka, Tomasz Nawrocki
& Zakład Wydawniczy »NOMOS«

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowana, ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Recenzje: Prof. dr hab. Krzysztof Frysztański
Dr hab. Andrzej Majer, prof. UŁ

Publikacja sfinansowana ze środków na naukę w latach 2009–2012 w ramach grantu „Przestrzeń publiczna miast śląskich. Przypadek Gliwic i Katowic” nr N116 230736

Redakcja wydawnicza: Anna Grochowska-Piróg
Redakcja techniczna: Pracownia Edytorska MP
II korekta: Barbara Florczyk
Projekt okładki: Agnieszka Czyżewska-Stempa

ISBN 978-83-7688-090-7

KRAKÓW 2012

Zakład Wydawniczy »NOMOS«
31-208 Kraków, ul. Kluczborska 25/3u; tel./fax: 012 626 19 21
e-mail: biuro@nomos.pl; www.nomos.pl

SPIS TREŚCI

<i>Krzysztof Bierwiazzonek, Barbara Lewicka, Tomasz Nawrocki</i>	
Wprowadzenie	7
<i>Krzysztof Bierwiazzonek, Tomasz Nawrocki</i>	
Rozdział I. Teoretyczne spojrzenie na przestrzeń publiczną	23
1. Czy tylko użyteczna metafora?	23
2. Wielość refleksji	28
3. Próba konkretyzacji pojęcia	31
4. Typy i typologie przestrzeni publicznej	37
5. Sfera publiczna a przestrzeń publiczna	39
6. Przestrzeń publiczna w sensie społecznym – koncepcja Lyn Lofland ...	44
7. Funkcje przestrzeni publicznej	46
8. Potrzeby, prawa i znaczenia	49
9. Wykluczenie z przestrzeni publicznej	53
10. Dygresja o powstawaniu przestrzeni publicznych	56
11. Dobre przestrzenie publiczne	57
12. Przestrzeń publiczna w miastach nie-miastach	61
<i>Krzysztof Bierwiazzonek, Barbara Lewicka, Tomasz Nawrocki</i>	
Rozdział II. Centra, malle i cmentarze w kontekście socjologicznym ..	65
1. Centrum miejskiego świata (Tomasz Nawrocki)	65
2. Centra handlowe we współczesnym mieście (Krzysztof Bierwiazzonek) ..	72
3. Nekropolis (Barbara Lewicka)	80
4. Miejska socjologia codzienności w przestrzeni publicznej (Krzysztof Bierwiazzonek)	96
<i>Barbara Lewicka</i>	
Rozdział III. Przestrzeń publiczna i jej użytkownicy	107
<i>Krzysztof Bierwiazzonek</i>	
Rozdział IV. Społeczne wyobrażenia i oceny przestrzeni publicznych ..	119
1. Miejsca charakterystyczne	119
2. W tradycji lynchowskiej	122
3. Eksperycka waloryzacja przestrzeni publicznych	125
4. Dobre przestrzenie publiczne, czyli jakie?	129
5. Centrum miasta kontra centrum handlowe	133
6. Wokół tożsamości przestrzennej	146

Barbara Lewicka

Rozdział V. Funkcje przestrzeni publicznych	151
1. Miejsce spotkania	155
2. Działania społeczne	165
3. Miejsce wymiany	169
4. Cmentarze miejskie i ich funkcje	175

Krzysztof Bierwiazzonek

Rozdział VI. Codziennosc i odswietnosc w przestrzeni publicznej	185
1. Codzienny i tygodniowy rytm zycia przestrzeni publicznych	186
2. 12 miesiacy w roku w zyciu miasta	192
3. Szata informacyjna miasta w cyklu rocznym	207
4. Nie tylko spacer, handel i rozmowy – sytuacje i interakcje społeczne w przestrzeni publicznej	215

Tomasz Nawrocki

Zakończenie	231
Bibliografia	243
Indeks rzeczowy	261
Indeks miejsc	267
Indeks osób	269
Summary: Market Squares, Malls, Cemeteries. Public Realm in the Silesian Cities in the Sociological Perspective	273

SPIS RYSUNKÓW, WYKRESÓW I TABEL

RYSUNKI

1. Usytuowanie badanych miast w Polsce	8
2. Położenie Katowic i Gliwic w województwie śląskim i w Górnośląskim Związku Metropolitalnym	15
3. Miejsca poddawane obserwacji w Katowicach	17
4. Miejsca poddawane obserwacji w Gliwicach	19
5. Ramy interpretacyjne przestrzeni publicznej według Sharon Zukin	33
6. Z lewej: Schemat relacji między głównymi przestrzeniami publicznymi w Milecie. Z prawej: Usytuowanie cmentarza wobec innych obszarów miasta w starożytnych Atenach	84
7. Wyobrażenie przestrzenne Gliwic (n-176)	123
8. Wyobrażenie przestrzenne Katowic (n-209)	123
9. Najlepsze przestrzenie publiczne Gliwic (zaznaczono trzy najczęściej wskazywane miejsca) (n-250)	130
10. Najlepsze przestrzenie publiczne Katowic (zaznaczono trzy najczęściej wskazywane miejsca) (n-250)	131

WYKRESY

1. Częstotliwość wizyt mieszkańców Gliwic w wybranych przestrzeniach publicznych (dane w %, n-250)	108
2. Częstotliwość wizyt mieszkańców Katowic w wybranych przestrzeniach publicznych (dane w %, n-250)	109
3. Częstotliwość odwiedzin rynków Gliwic i Katowic przez mieszkańców miast, z uwzględnieniem zmiennej wieku (dane w %, n-250)	111
4. Częstotliwość odwiedzin głównych ulic Gliwic i Katowic przez mieszkańców miast, z uwzględnieniem zmiennej wieku (dane w %, n-250)	111
5. Częstotliwość odwiedzin centrów handlowych Gliwic i Katowic przez mieszkańców miast, z uwzględnieniem zmiennej wieku miast (dane w %, n-250)	112
6. Osoby należące do różnych klas społecznych obserwowane w wybranych przestrzeniach publicznych (dane w % obserwacji dla każdego z miejsc) ...	113
7. Miejsca dające poczucie swobody według respondentów Katowic (n-250) i Gliwic (n-250) (dane w %)	137
8. Porównanie oceny różnorodności oferty spędzania czasu wolnego w przestrzeniach publicznych Katowic (n-250) i Gliwic (n-250) (dane w %)	153

9. Zestawienie celów wizyt mieszkańców miast w określonych obszarach Katowic (n-250) i Gliwic (n-250) (dane w %; respondenci mogli wymienić maksymalnie 3 cele dla każdego obszaru)	156
10. Przyczyny odwiedzin wybranych przestrzeni Gliwic (n-250) i Katowic (n-250) (dane w %)	158
11. Korzystanie z oferty handlowo-usługowej w różnych przestrzeniach Gliwic (n-250, dane w %)	170
12. Korzystanie z oferty handlowo-usługowej w różnych przestrzeniach Katowic (n-250, dane w %)	170
13. Wybrany obszar oferuje wiele możliwości spędzania czasu wolnego (odpowiedzi: raczej się nie zgadzam i zdecydowanie się nie zgadzam) (n-250, dane w %)	174
14. Przyczyny wizyt na cmentarzu (pominięto osoby deklarujące brak wizyt na cmentarzach w Katowicach i Gliwicach (n-273, dane w %)	178
15. Czynności wykonywane przez mieszkańców Gliwic (n-250) i Katowic (n-250) przy grobie zmarłych (dane w %)	181
16. Natężenie ruchu pieszych według ocen obserwatorów na rynkach i centrach miast (n-675 obserwacji, dane w % obserwacji)	186
17. Natężenie ruchu pieszych według ocen obserwatorów w centrach handlowych (n-320 obserwacji, dane w % obserwacji)	189
18. Natężenie ruchu pieszych według ocen obserwatorów na głównych alejach na badanych cmentarzach (n-467 obserwacji)	190
19. Warunki pogodowe a ocena natężenia ruchu pieszych w przestrzeni miejskiej (n-675 obserwacji, dane w % obserwacji)	193
20. Warunki pogodowe a ocena natężenia ruchu pieszych w centrach handlowych (n-320 obserwacji, dane w % obserwacji)	194

TABELE

1. Co czyni miejsce znakomitym według Project for Public Space	58
2. Miejsca/obszary najlepiej oddające charakter własnego miasta – miejsca wskazane przez przynajmniej 10% respondentów (respondenci mogli wskazać 5 miejsc)	120
3. Odsetki szkiców, na których znalazły się centra handlowe w wybranych kategoriach wiekowych i według płci (w %)	125
4. Brak odpowiedzi lub odpowiedź: „nie ma takich miejsc” dla poszczególnych kategorii (dane w %)	132
5. Czy zgadzasz się, że Silesia City Center/Forum przejęło funkcje centrum miasta? (dane w %)	134
6. Lubię przybywać w: centrum miasta/centrum handlowym (dane w %)	134
7. Zadowolenie z przebywania w centrum miasta i zadowolenie z przebywania w centrum handlowym (n-500, dane w %)	136
8. Odsetek osób (spośród bywających w centrach handlowych) zgadzających się i zdecydowanie zgadzających się z podanymi stwierdzeniami	138

9. Konteksty emocjonalne związane z pojęciem centrum miasta i centrum handlowego (w tabeli uwzględniono po trzy najczęstsze odpowiedzi, dane w %) ...	143
10. Średnie oceny przestrzeni publicznych pokazanych na fotografiach (1 – ocena najbardziej pozytywna, 4 – ocena neutralna, 7 – ocena najbardziej negatywna)	145
11. Funkcje pełnione przez wybrane przestrzenie miejskie Katowic (n-250) i Gliwic (n-250) (dane w %; respondenci mogli wskazać maksymalnie trzy funkcje każdej przestrzeni)	164
12. Funkcje inne niż grzebalne przestrzeni funeralnych Gliwic (n-250) i Katowic (n-250) (dane w %; respondenci mogli wymienić trzy funkcje)	176
13. Uczestnictwo w ciągu ostatniego roku wydarzeniach mających miejsce w miejskiej przestrzeni publicznej? (dane w %) (respondenci mieli możliwość wskazania każdego z wymienionych w pytaniu wydarzeń)	195
14. Charakter festynów, w których wg deklaracji uczestniczyli respondenci w Katowicach i Gliwicach	199
15. Miejsca związane z odświętnymi wydarzeniami w Katowicach i Gliwicach ..	206
16. Zaobserwowane zjawisko spacerowania w badanych przestrzeniach (dane w % obserwacji, w tabeli pominięto odsetek obserwacji, w których nie zaobserwowano danych zjawisk)	216
17. Zaobserwowane zjawiska związane z wypoczynkiem w przestrzeni (dane w % obserwacji, w tabeli pominięto odsetek obserwacji, w których nie zaobserwowano danych zjawisk)	218
18. Zaobserwowane zjawiska związane z konsumpcją w przestrzeni (dane w % obserwacji, w tabeli pominięto odsetek obserwacji, w których nie zaobserwowano danych zjawisk)	221
19. Zaobserwowane wspieranie osób zebrzących w badanych przestrzeniach (dane w % obserwacji, w tabeli pominięto odsetek obserwacji, w których nie zaobserwowano danych zjawisk)	225
20. Zaobserwowane wybrane zjawiska związane z używaniem przedmiotów w badanych przestrzeniach (dane w % obserwacji, w tabeli pominięto odsetek obserwacji, w których nie zaobserwowano danych zjawisk)	226
21. Funkcje przestrzeni publicznych Katowic i Gliwic	233

KRZYSZTOF BIERWIACZONEK
BARBARA LEWICKA
TOMASZ MAWROCKI

RYNKI, MAŁE I CMENTARZE w ujęciu publicznym i socjologicznym

Krzysztof Bierwiazonek – tyszanin, socjolog miasta. Doktor nauk społecznych, adiunkt w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autor książki *Percepcja i waloryzacja przestrzeni miasta. Studium porównawcze z socjologii przestrzeni na przykładzie Będzina, Cieszyna, Mikołowa i Żywca* (Mysłowice 2008) oraz kilkudziesięciu artykułów poświęconych głównie problematyce miasta i przestrzeni. Poza socjologią zafascynowany górami, Spiszem i Toskanią.

Barbara Lewicka – asystentka w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zajmuje się tematyką socjologii przestrzeni, w tym obszarów funeralnych. Zainteresowanie tym, co minione łączy z zachwytem nad miejską teraźniejszością – społecznością i kulturą największych metropolii świata zachodniego.

Tomasz Nawrocki – katowiczaniec, socjolog miasta. Profesor w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego. Od lat samodzielnie lub z Krzysztofem Bierwiazonkiem prowadzi badania nad miastami śląskimi. Ostatnio jego zainteresowania dotyczą przede wszystkim funkcjonowania przestrzeni publicznych. Kontynuator działań Józefa Chałasińskiego w osadzie „Kopalnia” (*Trwanie i zmiana lokalnej społeczności górniczej na Górnym Śląsku*, Katowice 2006). Autor i współautor kilku książek oraz kilkudziesięciu artykułów poświęconych przede wszystkim tematyce miejskiej i regionalnej. Obserwator procesów społecznych dokonujących się na Górnym Śląsku.

Czego można dowiedzieć się o funkcjonowaniu przestrzeni publicznej z tekstów trojga autorów? Nie sposób kwitować wszystkich wątków, ale kilka z nich wydaje się szczególnie godnych uwagi. Po pierwsze, empiryczne potwierdzenie społecznych faktów, takich choćby, jak te, że w centrach miast i dzielnic przestrzenie publiczne stanowią areny dla wszystkich rodzajów ludzi – mieszkańców, pracowników, klientów, gości i dzieci podczas zabawy. Po drugie, że różne grupy wiekowe mają tendencję do używania przestrzeni publicznej (malla czy rynku) w różnych porach dnia i z różnych powodów. Po trzecie, zakres funkcji społecznych przestrzeni publicznej jest niezmiernie szeroki, np. niektórzy ludzie używają ich dla rozszerzania prywatności lub też wspierania poczucia własności terytorialnej – dotyczy to zwłaszcza grup młodzieży i grup zmarginalizowanych.

Z tomu przygotowanego przez śląskich naukowców wynika także, że przestrzenie publiczne pełnią (obok wielu innych) także demokratyczne i obywatelskie funkcje. Sugeruje to, że wszelkiego szczebla decydenci, jacy sięgną po ich opracowanie, mogą promować te funkcje poprzez wspieranie różnorodności komfortu przebywania w takich przestrzeniach lub nawet skłaniać ludzi do wielu odmian „samoregulacji” mającej na celu unikanie konfliktów.

Z recenzji prof. dra hab. Andrzeja Majera

www.nomos.pl

ISBN 978-83-7688-090-7

9 788376 880907

